

Nagy Zoltán Mihály kisprózavilága nem azért marad idegen, mert nyersanyaga a kárpátaljai emberek kisebb-nagyobb tragédiáinak sora, anyagi elszegényedésük vagy a kisebbségi kultúra sérülékenysége. Azért marad idegen, mert elhibázott prózatechnikája és modoros nyelvezete miatt képtelen közel hozni ezt a nyersanyagot: papírmasé figurák mondják föl életüket e világ dülékeny „festői” díszletei között, mely figurák nem teszik érintetté az olvasót, nem vonják be, mert nincs kiépülő tér, ahová bevonhatnák. Éppen ezért a kárpátaljai falu világa, valamennyi fájdalmával és törekenységével együtt megmarad nyersanyagnak, nem képződik belőle valódi, eleven prózavilág Nagy Zoltán Mihály novelláiban.

Török Lajos

A BŰN SZÜRKE MÉLYSÉGE

Kondor Vilmos neve jól (ha nem a legjobban) cseng a jelenkori hazai krimiiradalomban. 2008-as debütálása, a *Budapest noir* megjelenése óta évente egy (de volt év, hogy kettő) művel jelentkezett. A népszerű irodalmi műfajban praktizáló szerzőre a szakmai közvélemény is felfigyelt, s több jó tollú szépíró, irodalomkritikus is véleménynyilvánításra ösztönzött e lassan nyolcéves múlta visszatekintő életmű valamelyik darabja. Kondor sikerének titkát a honi olvasóközönség megszólalói többségében abban látják, hogy a szerző meg- vagy újrateremtette a hosszú

évtizedek óta elveszettek hitt, illetve egyesek szerint (mindeddig) nem is igazán létező „magyar krimi” műfaját. Vagyis nemcsak a jelenkori hazai népszerű irodalom színvonalas prózai korpuszát vélik felfedezni munkásságában, de fontos műfaj történeti eseményként is üdvözlük műveinek megjelenését. Ha mindehhez azt is hozzávesszük, hogy első regénye többek között német, angol, francia, lengyel és holland nyelvet területen is publicitást nyert, nemzetközi mércével mérve is a legsikeresebb élő magyar krimiíró kell tisztelnünk személyében. Az a közelmúltban felröppent hír, amely szerint a *Budapest noir* filmváltozata is készülöben van, már csak hab a siker tortáján.

Az egymásra halmozott diadalok azonban semmit nem változtattak a szerző életmódján: határon inneni és túli ismertsége ellenére teljes visszavonultságban él „egy Sopron melletti kis faluban” – ahogy arról (majdnem) minden könyve borítóján felettebb szűkszavú életrajza tájékoztat. Ha Kondornak az egy-két adattal hol kövéredő, hol pedig soványodó biográfiai töredékét valóságnak tételeznénk, akkor azt mondhatnánk, hogy későn, ámde gyorsan érő szépíróról van szó. Ötvennégy éves volt, mikor első regénye megjelent, és tavaly, a recenziónk tárgyát képező *A bűntől keletre* című bűnügyi sztorija kiadásakor már a hatvanegyedik esztendőt töltötte be. Szellemi frissessége a *Budapest noir* óta töretlen, e tény pedig azt is előre jelzi, hogy ötleteiből még biztosan nem fogyott ki, s hogy az elkövetkező években újabb és újabb izgalmas történetekkel ajándékozza meg olvasóit. Az írói praxis biografikus narratíváinak efféle különös változata a honi krimi irodalom hagyományának képviselői között nem gyakori, de nem is példa nélküli. A Kondor által valószínűleg jól ismert és a Kádár-kori magyar nyelvű bűnügyi irodalom egyik legismertebb képviselőjének tartott Mág Bertalan nyomozói pályafutását befejezve, nyugállományba vonulása után, ötvennyolc évesen írta meg első ilyen témájú könyvét. Töretlen népszerűségének köszönhetően még a rendszerváltás után is publikált, és utolsó regényét halála évében (2001), kilencvenesztendősen írta meg. A honi bűnügyi irodalom tradíciójában ennél már csak Mattyasovszky Jenő pályája lenyűgözőbb, hiszen ő még elhunytá után (1984) is termékeny maradt: ezt követően ugyanis még hét éven át tizennégy Hód-regénnyel lepte meg a túlvilágról hűséges olvasóit.

Kondor Vilmost eddigi munkássága alapján számos kritikusa a *hard-boiled* detektívtörténet stílusjegyeivel vegyített történelmi krimi honi képviselőjének (van, aki megalapítójának) tekinti. Méltatói közül többben kiemelik, hogy remekül ötvözi az 1930-as, negyvenes és ötvenes

évek Budapestjének aprólékos topográfiáját, a század közepső harmadát meghatározó történelmi krízishelyzetek ábrázolását és a bűnügyi témájú népszerű irodalom műfaji normáit. Új regénye viszont szakítani látszik ezzel a jól bejáratott és – piaci szempontból feltétlenül – sikeres gyakorlattal. Míg a Gordon Zsigmond újságíró alakja köré épülő *Bűnös Budapest* és a még befejezés előtt álló *Szent Korona* ciklus a 20. századi magyar történelem zivataros évtizedeibe kalauzolja el az olvasót, addig legújabb műve a mai Magyarország világából merít. A szerző a múlt mélységes kútja helyett a jelenkori politika sekély, ámde veszélyes vegyületekkel teli pocsolyáiba téved.

A cselekmény dióhéjban és a lehető legkevésbé spoileresen, továbbá néhány magyarázó megjegyzéssel fűszerezve a következő: 2015 júniusának közepén a magyar miniszterelnök az ötvenedik születésnapja alkalmával rendezett ünnepségen ebéd közben hirtelen az előtte lévő levesestálba bukik, és meghal. Az eset felderítésére a rendőrség, a terrorelhárítás és a nemzetbiztonság képviselőinek bevonásával nyomozó-csoport alakul. E csoport tagja Ferenczy Tibor, a VIII. kerületi rendőrkapitányság tehetséges és ambiciózus nyomozótisztje. Miután kiderül, hogy a kormányfőt megmérgezték, vagyis gyilkosság áldozata lett, a nemzetbiztonsági szervek képviselőinek vezetésével rövid időn belül azonosítják a lehetséges tetteseket: az Ébredő Magyarok nevű szélsőséges és hipernacionalista csoportosulás két alvilági figuráját. A felderítés során statisztaszerepbe kényszerülő Ferenczy százados azonban kételkedni kezd abban, hogy a valódi bűnösöket fogták el, ugyanis úgy véli, egy feltételezett politikai gyilkosság elkövetési módjai közé nem illik a mérgezés. Aki ugyanis efféle eszköz igénybevételével öl, annak nem kollektív, hanem személyes sérelmei lehetnek, s cselekedetét a düh, a megaláztatás és a fékezhetetlen bosszúvágy irányítja és motiválja. Ferenczy úgy érzi, hogy felettesei és a kormányzat eltitkolnak előle és a közvélemény elől valamit, ami nem biztos, hogy jó színben tüntetné fel az elhunyt közjogi méltóság emlékét. Hősünk, miután a feltételezett elkövetők elnyerik büntetésüket, és a nyomozást hivatalosan lezárják, úgy dönt, hogy ideiglenesen megváltik hivatásos rendőrtisztí kötöttségeitől, és magánnyomozásba kezd.

Lényegében eddig a döntésig tart a regény első része, míg a másodikban a privát nyomozás kalandos históriája bontakozik ki. Ferenczynek több problémával is meg kell küzdenie. Egyrészt nyomában van a nemzetbiztonság, ugyanis a regnáló politikai elit saját hasznára akarja fordítani a gyilkosságot: a szélsőséges nacionalista eszméket valló Ébredő

Magyarok nyakába akarja varrni a tett elkövetését. Ezzel kapcsolatban pedig Ferenczy ténykedése a kormánypártok számára nem kívánt következményekkel járhat. Másrészt hősünknek a magánnyomozói szereppel is meg kell küzdenie: idegenül mozog ebben a szerepben, és környezetétől (értsd: a Ferenczyvel a nyomozás során kapcsolatba került figuráktól) sem kapja meg a hivatalos nyomozótisztként megszokott tiszteletet. A regény főhősének gyanúja az események előrehaladtával beigazolódnak: valóban nem politikai összeesküvés áldozata lett a miniszterelnök, hanem egy réges-régi, az államférfiúi karrierje előtti időkre visszanyúló bűne miatt kellett befejeznie földi pályafutását. Bátyja évekkal ezelőtt középiskolai tanárként megerőszakolta egyik tanítványát. A felelősségre vonás alól viszont sikerült kibújni, mert a későbbi politikai karriert befutó, akkoriban még az ügyészi pályán tevékenykedő öccse eltusolta az ügyet. Ferenczy kutatásai során az okok fonalát visszafelé kezdi szőni, és más korábbi gyanús haláleseteket is összefüggésbe hoz a miniszterelnök megölésével. A nyomozás során hősünk egy, a kormányfő bátyjának tettét megbosszuló sorozatgyilkos nyomaira bukkan. A kutatás során a férfinak rá kell döbbernies, hogy olyan dolgokba ártotta magát, amelyek miatt sorsa végzetes fordulatot vehet.

A bűnügyi regény kezdeti szereposztása, amely egy közéleti kontextusba ágyazott, politikai motivációkra visszavezetett sztorit előlegező narratívában a bűnös és az áldozat funkcióit kijelöli, a történelem előrehaladtával visszajára fordul. Mire kiderül, hogy ki a voltaképpeni gyilkos, személye az áldozat attribútumaival ruházódik fel. Annak a körnek a tagjai pedig, akik a vétséget elszenvették, a bűn letéteményeséivé válnak. A *hard-boiled* krimi egyik jól ismert fogása éled újjá *A bűntől keletre* lapjain: a bűnösség kérdésének morális és jogi dimenziókra való szétválasztása és a kettő konfliktusba helyezése. Bár jogilag bűnösnek tekinthető a gyilkosság elkövetője, motivációinak lélektani és morális megítélése szempontjából áldozatként értelmeződik. A korrupcióval átitatott és így tekintélyt vesztett törvényes igazságszolgáltatás helyébe a személyes bosszúra alapozott ítélkezés lép. Ennek a funkcionális szétválasztásnak a műfaj tipikus darabjaiban és természetesen Kondor regényében is a főhős, a nyomozó a kezdeményezője, méghozzá azáltal, hogy maga is törvényen kívülre válna lesz az igazság képviselőjévé; s bár jogi szempontból nem, morális szempontból elfogadja a törvény által bűnösnek tekinthető tettes öntörvénykezésének jogosságát.

Ferenczy alakjában ez a szemléletváltás igazából csak akkor következhetne be, ha ő is azokat a szerepmintákat venné magára, amelyeket

a Sam Spade- vagy a Philip Marlowe-féle figurák honosítottak meg a krimi műfajában. Csupán néhány példa a markánsabbak közül: a főhős ízig-vérig idealista, nincsenek az igazságszolgáltatás intézményéhez kapcsolódó kötelei, a fikció világában morális felsőbbrendűség jellemzi (ez idealizmusának egyik hozadéka), az igazság kiderítése érdekében törvénybe ütköző cselekedeteket is felvállal. Ezek az alapvonások kiegészülnek a jellemrajz apróbb, ámde korántsem elhanyagolható összetevőivel, például azzal, hogy a hős whiskyt (vagy más hasonló szeszes italt) iszik és dohányzik. Innen nézve Ferenczy nem igazán méltó párja Spade-nek vagy Marlowe-nak. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy *A bűntől keletre* főhőse félresikerült utánzata az előbb említett klasszikus alakoknak. E kijelentéssel nem az a célunk, hogy kétségbe vonjuk Kondor regényének kvalitásait, hiszen aligha képzelhető el, hogy egy – hazai viszonylatban szemlélve – professzionális krimiíró átgondolatlanul használta volna fel a *hard-boiled* krimi tradícióját. Inkább azt akarjuk ezzel hangsúlyozni, hogy a műfaj kortárs honi környezetbe helyezésével a szerző éppen azt a kérdést próbálja körüljárni, hogy van-e lehetőség ennek a zsánernek az újraírására egy 21. század eleji kelet-közép-európai társadalmi és politikai rendszerben.

A regény olvasása során igazi poétikai izgalmakat a műfaji tradíció átültethetőségének dilemmáját érintő kontextualizációs műveletek figyelemmel kísérése okozhat. Tegyük ehhez hozzá, hogy Kondor Vilmosnak valószínűleg már a mű megírása előtt megvolt a válasza a *hard-boiled* krimi kortárs környezetben történő honosíthatóságát firtató kérdésre, ugyanis *A bűntől keletre* úgy van megkomponálva, hogy a világába belefeledkező olvasónak eszébe se jusson arra gondolni: ízig-vérig *roman noirt* tart a kezében. Döntően azzal éri el ezt a hatást Kondor, hogy a krimi műfaji alapjellegzetességeit nem hagyja eredeti funkcióikban érvényesülni, hanem – némi iróniával fűszerezve – kiforgatja, eltorzítja azokat. A példák sokaságából most csupán egyet emelnék ki, a zsáner és *A bűntől keletre* szempontjából is a legfontosabbat: a magánnyomozó figuráját. A regényben a Ferenczy Tibor alakjába épített műfaji jellegzetesség azért válik mintáinak torz tükörképévé, mert nem szervesül a hős személyének organikus részeként, hanem csak bizonyos szituációkra korlátozódó szerepként funkcionál. Ezt több mozzanattal magyarázhatjuk. Egyrészt Ferenczy menet közben, az események hatására avanszálódik magánnyomozóvá, méghozzá épp egy olyan közegeből érkezve, amelynek értékrendje nem igazán összeegyeztethető a *hard-boiled* krimik világában élő privát nyomozóéval. Másrészt e szerepnek

a főhős számára csupán a külső feltételei adottak, lélektanilag nem kész erre a váltásra. Ezt reprezentálja többek között az is, hogy Ferenczyt a funkcióváltást követően belső konfliktusok kínozzák (gyakran felmerül benne, hogy amit saját szakállára tesz, nem helyes; többször felfüggeszti e szerepet, mert ahhoz, hogy gyors és hitelt érdemlő információkat szerezhessen, a lelepleződés veszélyével járó cselekedetre is kényszerül: használnia kell rendőrigazolványát). Harmadrészt privát zsaruként vannak morális szempontból nem igazán megbocsátható tettei (megcsalja erre egyáltalán nem rászolgáló barátnőjét, s utána kínozza a lelkiismeret), azok a cselekedetei pedig, amelyek vonzóvá tehetnék az olvasó számára, nem igazán függenek össze nyomozói világával (beteg kutyájáról és magatehetetlen édesapjáról gondoskodik). Negyedszer Ferenczy – bár a mű cselekménye az ő alakja köré szerveződik és nézőpontja uralja a mű világát – nem tekinthető a regényvilág szellemi középpontjának. Vannak jó megérzései, intuíciója működik, de a cselekményt beindító felismerés, hogy politikai motiváció helyett személyes bosszút kell keresnie a kormányfő meggyilkolása mögött, nem az ő ötlete, hanem párjáé, Gabrielláé. Ötödször a szeszital-fogyasztás és a dohányzás cselekvésmintái ugyan Ferenczynél is fellelhetők, de egyáltalán nem abban a funkcióban, mint a nagy klasszikusoknál. Hősünk számára az alkoholfogyasztás tudatkieséses állapotot eredményez, a dohányzástól romló egészségi állapota miatt pedig elektromos cigarettára váltott.

Ferenczyból hiányzik Gordon Zsigmond merészsége és heroizmusa. Az a heroizmus, amelyet még a 20. századi magyar történelem nagy kataklizmái sem tudtak kikezdeni. A 21. század eleji Magyarországon ilyesféle klasszikus hősök már nincsenek. Azt gyanítom, hogy Kondor Vilmos *A bűntől keletre* megírásával végleg eltemette Gordon Zsigmond alakját. De lehet, hogy Ferenczy Tiborét is. Hogy van-e a *Bűnös Budapest* ciklushoz hasonló jövője a mostani kezdeményezésnek, nehéz volna megmondani. A mai Magyarország Kondor tálalásában nem tartogat extrém izgalmakat. De ez nem a szerző hibája, hanem azé a világé, amelyben a Sopron melletti kis falu lakója és műveinek olvasói élnek szürke hétköznapijaikat.